

STARÝ PLZENEC

STŘÍPKY Z HISTORIE A SOUČASNOSTI

Texty Anna Velichová a kolektiv
Současné fotografie Jaroslav Vogelanz a další autoři

DENÁRY KNÍŽETE JAROMÍRA

Tradí se, ač to není v pramenech doloženo, že kníže Jaromír († 1035) byl dvakrát (mezi lety 1003 a 1010) údělným knížetem plzeňským a měl v té době sídlo na hradišti Hůrka. Za svého velmi pohnutého života (třikrát byl vládnoucím knížetem českým, ale v boji o moc byl nejprve svým starším bratrem Boleslavem III. vykastrován, po letech pak mladším bratrem Oldřichem uvězněn a oslepen a nakonec zavražděn Vršovci) několikrát využil svého práva ražít mince. Na našem území se našlo několik desítek Jaromírových stříbrných denárů ve více než patnácti (!) variantách. Jsou velmi vzácné. Nedá se však určit, kdy byly raženy, neboť až do 15. století se mince nedatovaly. První Jaromírovy mince jsou tzv. karolinského typu (raženy podle mincí z říše Karla Velikého) a vycházejí ze vzorů řeckých denárů. Jiné typy kopírují tehdy v Evropě oblíbené denáry anglického krále Ethelreda (978–1016), jejichž napodobeniny byly raženy třeba v Řezně, ale i v jiných evropských městech. Jaromír napodobil tuto minci patrně proto, aby byla přijímána lépe jako platidlo do zahraničí. V některých ražbách se Jaromírovy mince přiklání k byzantským vzorům. Na líci je obraz svěťce a nápis IAROMIR DUX, na rubu jedné varianty je název PLIZEN CIVO (čili civitas – tedy sídlo, město), na jiné PLIZEN CIVITAS. Tyto mince patrně pochází z Plzně – byly pravděpodobně raženy na hradišti Hůrka, protože panující kníže měl mincovnu vždy ve svém sídle. Plzeňské ražby Jaromírových denárů byly nalezeny v Polsku (na trase solné stezky) a v Řivnáči u Prahy. Jedna mince nalezená v Žatci je odlišného typu a patří k nejmladším ražbám. Na líci má poprsí knížete a nápis IAROMIR DUX, na rubu pak poprsí Krista s nápisem DEXTERA DOMINI PILZNI. Na mladším tržišti u kostela sv. Jana Křtitele se pak našel unikátní Jaromírův denár, který nyní známe pouze z fotografií ze Sborníku Západočeského muzea vydaného v roce 1976. Tato mince byla totiž z muzejních sbírek odcizena. Plzeňské

Jaromírův denár
(s obrazem Krista) s nápisem PLIZEN CIVO

Jaromírův denár se také přiklání ke slovansko-byzantské tradici. Na líci má velmi primitivně zhotovený portrét svěťce nebo panovníka a nápis IAROMIR DUX, na rubu napodobeninu obrazu zehnaného Krista (z byzantských mincí) a na velmi opotřebovaném okraji zpřeházená písmena. Další varianty, které jsou pak raženy jinde, mají na líci napodobeniny portrétů byzantských císařů.

Jaromírův denár karolinského typu (s káplicí) jako pamětní mince Starého Plzně

NOVOVĚK

RANÝ NOVOVĚK

Z vnitřních osudů městečka se v průběhu 15. a 16. století dozvídáme pouze málo zpráv. Na vině je málo dochovaných pramenů, které jsou hlavním zdrojem historických informací. Dějiny městečka byly v této době velmi těsně svázány s Radyní, ještě v této době se jednalo o královské komorní zboží.

I přes patrný význam blízké Plzně si ponechával Starý Plzenec stále svůj status města, s čímž souviselo i používání městského znaku, který lze doložit přibližně v polovině 15. století. Z této doby známe nejstarší vyobrazení městského znaku z velké pečeti. Staroplzeňský znak tvořil polcený štít, v jehož pravé straně byl doprava hledící dvouocasý lev ve skoku, v levé polovině štítu byla doleva hledící polovina orlice. Obdobně koncipovaný znak používají i jiná původně královská města jako např. Mělník nebo Velká Bíteš. O barevnosti původního znaku (stříbrný lev se zlatou zbrojí v červeném poli a černá orlice s červenou zbrojí ve stříbrném poli) nemáme žádné zprávy; barvy jsou doloženy až v první polovině 19. století na portálu radnice z roku 1846. Zajímavostí ve „vývoji“ znaku je chyba způsobená záměnou pravé a levé poloviny štítu při tesání znaku města v roce 1721 kameníkem Františkem Maislem na mariánský sloup, která se pak přenesla na čas i do oficiálních dokumentů vydávaných úředníky obce. Výklad erbu je takový, že odkazuje na založení města Přemyslanci, jejichž rodovým erbem byla černá orlice na stříbrném poli, a zároveň zdůrazňuje sepětí

s Českým královstvím (stříbrný dvouocasý lev na červeném poli). Figura lva však může odkazovat i na erb správce Plzeňska Děpolda III., který známe z roku 1213. První doložení staroplzeňského znaku je tak vědomým poukázáním na slavnou historii a tradici města královského založení.

Zatímco znak města vypovídá o sebevědomí Staroplzeňských, kteří si svá privilegia střežili a opakovaně žádali české panovníky o jejich potvrzení, realita všedního dne byla trochu jiná. Význam Radyně jako správního střediska po husitských válkách významně poklesl, stejně tak rozsah zdejšího královského zboží byl nevelký, velká část se navíc sestávala z lesů. Šternberkové, kteří hrad s panstvím získali do zástavy v roce 1491 za půjčku 1 000 kop grošů českých králi Vladislavovi, si dokonce v roce 1500 vymohli výsadu, že nikdo v okruhu dvou mil od hradu nesmí lovit pod trestem velkých pokut. Radyně se stala pouze příležitostným loveckým sídlem a lokálním správním centrem a po požáru (snad někdy na konci dvacátých let 16. století) již nebyla obnovena. Událost je možné dát do spojitosti s povstáním české šlechty proti Ferdinandovi Habsburskému, ke kterému se připojil i Albrecht ze Šternberka. Po neúspěchu povstání byla Albrechtova panství zkonfiskována a obratem dána do zástavy Zdeňkovi Lvovi z Rožmitálu. Ten však pro své dluhy o tato panství včetně Radyně a Starého Plzně přišel a panství se tak vrátilo zpět králi. To bylo naposledy v dějinách, kdy se hrad i s městečkem ocitly v královských rukou.

Pohled z Hůrky k Radyni, začátek 20. století

ZÁBĚRY NA MĚSTO

Pohled z Hůrky směrem ke staroplzeňskému pivovaru, 1895 (ZČM)

Letecký snímek Starého Plzně, 1946 (ZČM)

Celkový pohled na město z Hůrky na začátku 20. století

HISTORICKÉ A PŘÍRODNÍ PAMĚTIHODNOSTI

ROTUNDA SV. PETRA A SV. PAVLA

Počítačová vizualizace hradště Hůrka (Milan Novobilský)

Dříve se uvádělo, že válcová rotunda s jednou apsidou je otonského typu a vznikla patrně ve druhé polovině 10. století. Stavební úpravy jak z období renesance, tak baroka a hlavně puristická úprava z roku 1975 zcela setřely původní ráz této stavby, takže zůstal pouze tvar. Podle posledních výzkumů však rotunda vznikla pravděpodobně až na příkaz knížete Vratislava II. kolem roku 1074. Dá se to doložit nepřímo i tím, že první podlaha měla dlaždice tzv. vyšehradského typu s gryfů a Neronem z druhé poloviny 11. století. Tato románská stavba byla původně zasvěcena pouze sv. Petru. Na jejím místě mohla předtím stát nějaká předkřesťanská stavba. Archeologický průzkum z roku 1975 navíc prokázal, že před stavbou rotundy byl terén vyčištěn a upraven navážkou. Rotunda byla postavena pod akropolí, aby sloužila duchovním potřebám obyvatel předhradí – vojenské družině pána hradště a jeho služebníkům.

Uvnitř rotundy byla při posledním výzkumu před položením nové podlahy (1972) zjištěna asi 60 cm pod povrchem cihlová komorová konstrukce orientovaná v ose východ–západ a také dvě hrobové jámy s lidskými kostmi. Původní vrstvy byly v rotundě poškozeny jednak několika výzkumy, jednak neodbornými zásahy amatérských archeologů a lovců pokladů pravděpodobně v 19. století.

Letecký pohled na Rotundu, 2014 (IV)

Rotunda při pouti ještě s jednoduchým křížem, 1945

PLZENECKÁ RADNICE

Historie plzeňské radnice se začala psát v roce 1845. Plzeňec byl v té době opět povýšen na městs s právem tržů, což mělo výrazný vliv na oživení stavebního ruchu. Obec proto koupila od Mateje Šmolíka nově postavený dům čp. 21 s hospodářskými budovami za 2 000 zlatých. Kupní smlouva byla podepsána 10. listopadu 1845. Přestavba domu na radnici byla zahájena v roce 1846, kdy byla postavena nová věž a byly zakoupeny hodiny od pražského hodináře. V roce 1894 byla věž opravována a při této příležitosti byla snata její báň a k vloženým historickým dokumentům a penězům byly přidány nové listiny a platidla z té doby. V roce 1900 požádal městs Starý Plzeňec o povýšení na město a zároveň byla zahájena další přestavba budovy. Podle návrhů věhlasné firmy Müller a Kapsa ji provedl stavitel Rybář. Vše stálo 3 550 zlatých. V roce 1925 ale byla věž v takovém stavu, že panovaly obavy, aby zatékající voda nepoškodila uložené listiny, a tak byla opravena a při té příležitosti do ní byly uloženy další artefakty. V roce 1936 byly upraveny interiéry radnice a v roce 1940 byla v přízemí zřízena policejní stanice. Velké úpravy radniční budovy se uskutečnily také v letech 1976–1979. Růžovou fasádu dostala radnice při úpravách celého náměstí v roce 1993.

Náměstí s radnicí, 1895 (ZČM)

Pohlednice s centrem města, vlevo škola, vpravo částečně ukryta radnice, dvacátá léta 20. století (ZČM)

Radnice, kolem roku 1895 (ZČM)

Přístup k radnici, 1975 (MJP)

Radnice a náměstí, sedesátá léta 20. století (MJP)

CIVILNÍ STAVBY STARÉHO PLZENEC

FARNÍ DŮM ČP. 1

O počátcích plzeňského farního domu se nezachovalo mnoho informací a písemných podkladů. První zpráva o budově je z roku 1574, kdy byl rozhodnutím arcibiskupa Antonína Brusa z Mohelnice ustanoven kostel Narození Panny Marie na Malé Straně kostelem farním a prvním farářem zde arcibiskup jmenoval Jiříka Kokořovce, syna majitele panství. Majitel panství pro syna nechal postavit nad kostelem podsklepenou přízemní farní budovu a k ní daroval pozemky. Část farní budovy byla využívána na stáje. V druhé části bylo obydli faráře a farní kancelář. V době baroka bylo postupně přistavěno patro, kde vzniklo nové a důstojnější obydlí faráře a kancelář. Tyto prostory jsou ke stejnému účelu využívány do současnosti. Největší přestavbu zažila budova v polovině 19. století. Farní dvůr byl zvýšen návozem a šikmý terén byl srovnán. V roce 1949 zdejšího kněze pátera Josefa Resla komunisté zavřeli a dvě třetiny farního domu obsadili nájemníci. Farnosti zůstaly v jejím domě pouze dvě místnosti. Hospodářské budovy poté využívalo JZD, které bylo založeno v roce 1952. Po letech chátrání pak zemědělci prostory opustili a v části objektu hospodařilo myslivecké sdružení. V roce 1990 se začalo jednat o vrácení majetku církvi. Plzeňské biskupství spolu s občanským sdružením Kolpingova rodina přistoupilo k rekonstrukci a opravě budovy. Nyní je v budově farní kancelář, byt faráře a zbytek budovy má pronajatý křesťanská organizace Kolpingova rodina.

DŮM ČP. 3

V roce roku 1777 byl majitelem jakýsi Mates Skala. Podle prvního zápisu v pozemkové knize se v roce 1853 stali majiteli manželé Adam a Kateřina Vebrovi. Od 20. července 1943 patřil dům Josefu a Marii Heidelbergovým.

DŮM ČP. 4

Nejstarším známým majitelem byl roku 1777 domkář Antonín Frič. Podle pověsti byl v těchto místech před téměř tisíci lety hospodářský dvůr pro hrad Plzeň, jak psal Vladimír Havlic ve své knize Pověsti z kraje pod Radyní.

DŮM ČP. 5

Nejstarším majitelem byl Antonín Knedlíček (1777). Ten byl veden jako katastrální domkář (měl tedy vlastní pozemky). Měl syna Petra, který se stal později učitelem a učil také prvního plzeňského kronikáře Martina Hrušku. Od 3. února 1872 byli jako majitelé uváděni manželé Petr a Barbora Schuchmanovi, kteří dům drželi až do roku 1909. Rod Schuchmanů je ale ve starších soupisech uváděn již od roku 1710. Člen tohoto rodu Matěj Schuchman se stal v roce 1723 aktivním účastníkem staroplzeňského boje za právo.

DŮM ČP. 6

Podle robotního seznamu z roku 1777 byl tehdy majitelem domkář Josef Burda, příslušník starousedlého plzeňského rodu, který sídlil ve městě ještě před třicetiletou válkou. Už v soupisu z roku 1624 je uvedena Eva Burdová.

DŮM ČP. 7

Majitelem byl podle záznamu v robotním seznamu z roku 1777 Kajetán Burda. Zda byli se sousedem Josefem bratři, nebo byli v jiném příbuzenském vztahu, to sice nevíme, ale je to pravděpodobné. Domek v roce 1911 vyhořel a tehdejší majitel František Bejvl žádal v květnu 1911 o povolení jeho znovupostavení.

HOSPODY A RESTAURACE V MINULOSTI

Restaurace Výrovna, někdy zvaná Na Výrovně, 1895 (ZČM)

Restaurace Výrovna na historické pohlednici (sbírka Františka Ulče)

Výrovna na pohlednici, 1906 (sbírka Františka Ulče)

Restaurace Na Radyni, začátek 20. století (sbírka p. Martinka)

Restaurace se později nazývala U Radouše, sedmdesátá léta 20. století (MJP)

Dnešní název zrekonstruované restaurace je Prad Radyni (PM)

ST. PLZENEC
Restaurace
„u Šallerů“
na náměstí.

Domácí kuchyně,
výtečný Praždvoj.
Auto k dispozici.

Restaurace na náměstí měla různé názvy: U Šallerů, U České lípy, Na Poště, dnes je zde lékárna, na náměstí kdysi bývaly ještě hospody Na Schádkách či U Háků (sbírka rodiny Šaškových)

Chcete dobře a levně jísti?

Obědy — večere Nasláhoujte tedy
sniláns.
Schallerovu restauraci
Y přepřítomní oběd? „U ČESKÉ LÍPY“
Výtečný Praždvoj.
Vasereč obědka. St. Plzenec, Masarykovo nám.

OBSAH

DĚJINY STARÉHO PLZENCE

HISTORIE V KAMENECH (Martin Lang)	4
PRAVĚK A STŘEDOVĚK (Martin Čechura)	8
DENÁRY KNÍŽETE JAROMÍRA (Anna Velichová)	22
NOVOVĚK (Zlata Gersdorfová)	23
O ZNAKU A PEČETÍCH (Anna Velichová)	29

ZÁBĚRY NA MĚSTO	30
------------------------------	----

HISTORICKÉ A PŘÍRODNÍ PAMĚTIHODNOSTI

ROTUNDA SV. PETRA A SV. PAVLA (Anna Velichová)	44
KOSTEL SV. VAVŘINCE A JEHO HŘBITOV (Anna Velichová)	47
KOSTEL SV. KŘÍŽE A JEHO HŘBITOV (Anna Velichová)	47
KOSTEL NAROZENÍ PANNY MARIE A JEHO HŘBITOV (Anna Velichová)	48
KOSTEL SV. JANA KŘTITELE (Anna Velichová)	50
ZANIKLÉ KOSTELY SV. MARTINA, SV. VÁCLAVA A SV. BLAŽEJE (Anna Velichová, Petr Mazný)	52
STARÝ HŘBITOV (Anna Velichová)	53
NOVÝ HŘBITOV (Anna Velichová)	54
HRAD RADYNĚ (Jitka a Josef Sutnarovi, Petr Mazný)	55
PLZENECKÁ RADNICE (Anna Velichová, Petr Mazný)	58
KAŠNA NA NÁMĚSTÍ (Anna Velichová, Karel Kilbergr)	61
MOROVÝ SLOUP (Anna Velichová, Martin Lang)	62
SOKOLOVNA (Svatopluk Mareš, František Ulč, Petr Vrobel)	64
MOST PŘES ÚSLAVU VE STARÉM PLZENCI (Svatopluk Mareš, František Ulč, Petr Vrobel)	65
MOST PŘES ÚSLAVU V SEDLCI (Svatopluk Mareš, František Ulč, Petr Vrobel)	66
OSTRÁ HŮRKA (Petr Mazný)	67
ČERNÁ STRÁŇ (Petr Kraft)	67
PŘÍRODNÍ PAMĚTIHODNOSTI	68
STARÝ RYBNÍK V SEDLCI (Svatopluk Mareš, František Ulč, Petr Vrobel)	70
POMNÍK PADLÝM NA NÁMĚSTÍ (Anna Velichová)	72
POMNÍK JANA HUSA – Husův kámen (Anna Velichová)	72
POMNÍKY SPOJENÉ S POLITICKÝMI STRANAMI (Anna Velichová)	73

CIVILNÍ STAVBY STARÉHO PLZENCE

FARNÍ DŮM ČP. 1 AŽ DŮM ČP. 225 (Svatopluk Mareš, František Ulč, Petr Vrobel)	74
--	----

PODNIKY, FIRMY

VALDŠTEJNSKÉ STROJÍRNY A ŽELEZÁRNY V SEDLCI (Svatopluk Mareš, František Ulč, Petr Vrobel)	98
STAROPLZENECKÝ PIVOVAR (Anna Velichová)	101
SPOLEČNOST BOHEMIA SEKT – jeden ze symbolů Starého Plzeňce (Kateřina Peroutková, Josef Švédá)	104
VOBONA – JITONA – PRONAP (Anna Velichová)	108
KAMPELIČKA VE STARÉM PLZENCI (Anna Velichová)	109
NÁKUPNÍ STŘEDISKO (Anna Velichová)	109
LOM POD RADYNÍ VE STARÉM PLZENCI (Svatopluk Mareš, František Ulč, Petr Vrobel)	110
ŽELEZNICE V PLZENCI (Anna Velichová, Petr Mazný, Josef Sutnar)	112
HOSPODY A RESTAURACE V MINULOSTI (Anna Velichová)	114
OBCHODY A SLUŽBY (František Ulč)	119
SOCIALISTICKÉ ZEMĚDĚLSTVÍ (Petr Mazný)	121

INSTITUCE, ORGANIZACE, OBJEKTY

MĚŠTANSKÁ ŠKOLA NA NÁMĚSTÍ (Petr Mazný)	122
MATEŘSKÁ ŠKOLA (Jitka Sutnarová)	123
STAROPLZENEČTÍ LÉKAŘI (Anna Velichová)	124
POLICIE A ČETNÍCI (Václav Vajshajtl)	125
DOBROVOLNÍ HASIČI (Luboš Lenc, Petr Mazný)	126
HASIČI V SEDLCI (Josef Šístek)	126
PLZENECKÁ ŽELEZNICE (Vítězslav Křížek, Josef Sutnar)	127
SOKOL VE STARÉM PLZENCI A DVA OSUDOVÉ SLETY (1938 a 1948) (Anna Velichová)	127
FOTBALISTÉ V PLZENCI (Petr Liška)	129
ODDÍL LEDNÍHO HOKEJE (Josef Sutnar a kolektiv)	131
ODDÍL KANOISTIKY (Marek Vávra)	131
TENISOVÝ KLUB (Petr Liška)	132
MEZINÁRODNÍ HÁZENÁ (Zdeněk Voves a kolektiv)	133
KYNOLOGOVÉ VE STARÉM PLZENCI (Josef Sutnar)	134
STOLNÍ TENIS (Zdeněk Voves)	134
PŘÍRODNÍ DIVADLO NA VÝROVNĚ (Anna Velichová)	135